Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
Навчально-науковий інститут педагогіки, психології, підготовки
фахівців вищої кваліфікації

Становлення особистості майбутнього фахівця в умовах підготовки до професійно-педагогічної діяльності: діалог зі стейкхолдерами

Вінниця – 2022

УДК 378.147.091.33

С76

DOI: 10.31652/978-966-2022-1(M)-1-275

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 5 від 08.12.2021 р.).

Рецензенти:

Акімова О. В., д.п.н., професор, завідувач кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Ткачук С. І., д.п.н., професор кафедри професійної освіти та технологій за профілями декан факультету інженерно-педагогічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Становлення особистості майбутнього фахівця в умовах підготовки до професійно-педагогічної діяльності: діалог зі стейкхолдерами: монографія / за ред. акад. Р. С. Гуревича. Вінниця: ТОВ «Друк+» , 2022. – 276 с.

У монографії представлено результати багаторічного дослідження в галузі професійної педагогіки щодо використання інноваційних та інформаційних технологій для розвитку фахових компетентностей майбутнії фахівців закладів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, проаналізовані наукові публікації з відповідних напрямів досліджень, охарактеризовані особливості використання сучасних цифрових технологій для становлення особистості майбутніх фахівців.

Для здобувачів вищої освіти різних ступенів, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів освіти різних рівнів.

© Автори розділів

© Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЗМІСТ

Р. С. Гуревич
Передмова…… 5

Розділ 1. Використання цифрових освітніх ресурсів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти
А. І. Безуглий, В. О. Уманець, В. В. Яковлєв
Упровадження засобів Google Workspace в освітній процес закладів професійної освіти……..…….. 8

В. М. Бойчук, Л. А. Сікорака
Методика формування економічної компетентності в умовах професійної (професійно-технічної) освіти…… 25

О. М. Бура, О. Д. Дмитрик, Л. В. Куцак
Роль та місце засобів хмарних технологій в освітньому процесі закладів професійної (професійно-технічної) освіти…… 40

Б. І. Замкова, А. П. Кобися, М. М. Тютюнник
Використання технологій електронного навчання у сучасній професійній освіті……..…….. 52

С. Г. Корженко, С. Ю. Люльчак, Л. В. Мельнічук
Проєктування цифрового освітнього середовища закладу професійної (професійно-технічної) освіти……. 72

Я. Жагло, С. С. Кізім
Впровадження дистанційного навчання у професійну підготовку кваліфікованих робітників закладів професійної (професійно-технічної) освіти…… 92

Розділ 2. Застосування сучасних інтерактивних технологій у фаховій передвищій освіті
Н. В. Кіржа, В. М. Кобися, І. П. Сірак
Формування комунікативної компетентності студентів медичного коледжу в інформаційно-освітньому середовищі ……. 113

В. В Кириленко, Н. М. Кириленко, А. І. Крижановський, Л. С. Шевченко
Використання електронних освітніх ресурсів дистанційного навчання у закладах фахової передвищої освіти……... 128

Л. Л. Коношевський, Н. Л. Черчик
Використання проєктних технологій в процесі фахової підготовки фельдшерів …….. 142

Розділ 3. Загальні проблеми вищої професійної освіти

О. М. Воронюк, В. М. Кобися, Є. К. Семенов
Використання мережевої платформи для формування професійних компетенції педагогів професійного навчання…….. 155

Г. Б. Гордійчук, К. О. Данилишина
Використання інформаційно-освітнього середовища у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання……. 179

Т. М. Горохівська, Р. С. Гуревич
Діагностичні інструменти моніторингового дослідження рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО…….. 195

Р. С. Гуревич, О. О. Рогульська
Формування ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземних мов засобами інтерактивних технологій…… 210

М. Ю. Кадемія, В. А. Москов, Н. Р. Опушко
Використання інформаційного освітнього середовища для формування економічної компетентності майбутніх керівників закладів освіти у процесі магістерської підготовки……..…..……. 229

А. С. Кушнір, Л. С. Шевченко
Smart-технології в освіті як чинник цифрового розвитку суспільства……. 247

О. І. Луценко, І. Ю. Шахіна
SMART-технології в освіті…….. 263

ДІАГНОСТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО

DOI: 10.31652/978-966-2022-1(M)-195-209

Т. М. Горохівська
доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
https://orcid.org/0000-0001-5997-4676

Р. С. Гуревич
доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України, директор Навчально-наукового інституту педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
https://orcid.org/0000-0003-1304-3870

The article analyzes diagnostic tools for monitoring the levels of professional-pedagogical competencyinlecturers from technical universities.

To begin with, the article specifies these levels which, in turn, include the acquired knowledge, skills and qualities, as well as students'results. An expert evaluation method, widely used in scientific forecasting and pedagogical monitoring, was employed to ensure the objectivity and reliability in assessing the levels of the mentioned competencyas an acquired personal characteristic. The essence of the method lies in analyzing certain educational phenomena (problems) by experts (leading specialists) based on sound interpretation and formal processing of empirical results to make rational educational decisions.

Evidence suggests that, given the current social transformations and updates in Ukraine's higher education, lectures, especially those from technical universities, must meet the new professional requirements. These requirements are especially related to professional-pedagogical competency, motivation towards continuing professional development, proactivity and ability to use new forms and methods of teaching and learning.

The article presents the author's diagnostic toolset for assessing levels of professional-pedagogical competency in lecturers from technical universities. This toolset relies on certain criteria (axiological-motivational, integrative-cognitive, organizational-methodical, activity- and research-related, personal-communicative, evaluative-reflective), indicators and levels (adaptive (basic), regulatory (generative), productive (optimal), creative (self-organized)). The proposed diagnostic tools allow one to monitor the levels of professional-pedagogical competency development in research and teaching staff. Moreover, they can be used in post-degree professional programmes for teachers.

Keywords: *diagnostic toolset, professional-pedagogical competency, development levels, technical universities.*

Очікування нашого суспільства від системи вищої освіти, яка має врешті стати основним ресурсом розбудови країни та її сталого розвитку, відображені в Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії

розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Однак жоден з нормативно-правових документів, що формують нині інформаційно-освітній простір нашої країни, не дає відповіді на запитання про те, яким критеріям має відповідати педагог сучасного інноваційного ЗВО. Вітчизняна вища школа робить активні спроби створення нової нормативної бази педагогічної діагностики, заснованої на компетентнісному підході. До нових варіантів зараховують, зокрема, рейтингові методики вимірювання та оцінювання якості діяльності науково-педагогічних працівників, які мають окремі позитивні аспекти. Однак, на думку науково-педагогічних колективів більшості ЗВО, вони не спроможні повно й об'єктивно охарактеризувати багатофункціональну роботу викладачів. Водночас погоджуємось, що педагогічна діагностика має ґрунтуватися на пошуку й аналізі визначальних якостей і провідних чинників, усвідомленні системності й цілісності професіоналізму викладача [16], взаємозв'язку із соціально-педагогічним середовищем, бути комплексною, брати до уваги особистісні та діяльнісні прояви професійно-педагогічної компетентності викладачів [18, с. 35-36], звертатися до інтегративних, суб'єктних властивостей освітньої діяльності [6].

Оцінку якості діяльності професорсько-викладацького складу технічного ЗВО правомірно розглядати як складову частину системи моніторингу якості різноманітних параметрів вищої освіти відповідно до вимог, викладених у нормативних документах [9; 33]. Педагогічний моніторинг (моніторинг в освіті) – це «механізм збирання, опрацювання, зберігання та розповсюдження інформації про стан освіти, прогнозування на підставі об'єктивних даних динаміки й основних тенденцій її розвитку та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій задля ухвалення управлінських рішень щодо підвищення ефективності функціонування освітньої галузі» [11, с. 518].

Складність процесу оцінювання компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів ЗВО детермінує важливість урахування різноманітних наукових підходів до вивчення результативності їхньої діяльності. Вагоме значення для нас мають праці таких дослідників: С. Гончаренко, Н. Гузій, С. Демченко, В. Кислий, Т. Кожухова, В. Лозова, Г. Ніколаї, С. Сисоєва, а також зарубіжних науковців (Дж. *Ґласс, Р. Готтсданкер,* Д. *Кемпбелл,* А. Киверялг, *В.* Кокрен, Д. Новіков, Дж. Равен, Дж. Стенлі та ін.).

На нашу думку, розробка методики оцінювання компетентності викладачів технічних ЗВО, передбачає передусім вироблення своєрідної системи координат, в яких воно буде здійснюватися, позначення основних концептуальних позицій, на які ми опираємося. При цьому важливо усвідомлювати, що діяльність викладача ЗВО – багаторівневе системне явище, що охоплює низку складових, які передбачають компетентне виконання певних видів робіт у ЗВО (навчально-виховна, науково-дослідницька, методична, організаційно-управлінська та ін.). Під системою діяльності викладача в ЗВО розуміють взаємозв'язану сукупність нерівноцінних за своєю суттю професійних обов'язків, які в єдності розкривають цілісне функціонування кожного викладача, кафедри, закладу загалом з підготовки

фахівців певного рівня кваліфікації та профілю. Діяльність викладача по кожній із цих складових може мати різну ефективність, що важливо враховувати під час оцінювання якості його діяльності загалом і, відповідно, рівня професійно-педагогічної компетентності [9, с. 95].

Професійно-педагогічну компетентність викладача технічного ЗВО ми визначаємо як складне, інтегративне, професійно-особистісне утворення, що характеризує сукупність ціннісно-мотиваційних ресурсів, систему соціально та професійно важливих якостей і здібностей особистості, комплекс психолого-педагогічних і предметних знань, професійні уміння та навички, комунікативний досвід і досвід самопізнання, що забезпечують здатність до успішної реалізації професійно-педагогічної діяльності та подальшого саморозвитку [5, с. 31]. Означений педагогічний феномен представлений сукупністю взаємопов'язаних між собою *структурних компонентів*: мотиваційно-ціннісний (зрілість усієї системи особистісних якостей, цінностей і мотивів викладача, які продуктивно реалізуються у професійно-педагогічній діяльності); пізнавально-інтелектуальний (ґрунтується на глибоких професійних знаннях, які забезпечують варіативність, оптимальність і ефективність побудови освітнього процесу); функціонально-технологічний (діяльність, спрямована на продуктивну реалізацію освітнього процесу, що передбачає розвиток груп умінь, які співвідносяться з відповідними функціями професійно-педагогічної діяльності: організаційні (мобілізаційні, інформаційні, розвивальні, орієнтаційні); дослідницькі; інтелектуальні; креативні; предметно-методичні; проєктувально-конструктивні (діагностичні, аналітичні, прогностичні, проєктувальні)); соціально-комунікативний (здатність організовувати продуктивну взаємодію зі студентами і колегами в системі педагогічних (професійних, ділових) і міжособистісних відносин); рефлексивно-регулятивний (наявність у викладача умінь управління власною поведінкою (регулятивна складова) шляхом осмислення підстав власних дій та вчинків (рефлексивна складова) [5, с. 127-128].

Зазначимо, що системний підхід дає змогу розглядати й оцінювати всі компоненти професійно-педагогічної компетентності викладача не ізольовано, а як взаємопов'язану сукупність, кожен елемент якої має мотивацію, конкретну мету, зміст, методи й технології, спрямований на певні перетворення здобувачів освіти та діагностується за допомогою відповідних методів, поєднання яких уможливлює цілісний висновок про якість результатів роботи конкретного викладача. Також важливо пам'ятати, що, виконуючи конкретні функції в різних видах діяльності, викладач ЗВО виконує різні професійні ролі – лектор, консультант, керівник практики, науковий керівник, організатор різноманітних заходів тощо. Характер виконання цих ролей і відповідних функцій, володіння необхідними прийомами й засобами, а також ступінь відповідальності під час їх виконання відображають досягнутий рівень компетентності викладача.

Задля моніторингу розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО ми виробили власний діагностично-оцінний інструментарій. Під час його створення та використання ми брали до уваги

узагальнене бачення науковцями та практиками трудових характеристик і професійно важливих якостей викладачів, які відповідають очікуванням зацікавлених сторін (стейкхолдерів) системи освіти. Крім того, критерії мають адекватно розкриватися та відображатися сукупністю показників і бути придатними для однозначного вимірювання доступними засобами.

У психолого-педагогічних дослідженнях ключове поняття *«критерій»* розглядають як засіб оцінювання, мірило [4, с. 181], ознаку, на підставі якої «дається оцінка будь-якої дії, явища, ідеї» [18, с. 163]. Термін критерій ми розуміємо як ознаку якості, що дає змогу оцінити стан досліджуваного об'єкта, рівні його формування, функціонування та розвитку. Критерії знаходять своє вираження (якісну сформованість, прояв сутності, ступінь вияву, міру вираженості властивості, визначеність) у конкретних показниках [17, с. 218]. Водночас у дослідженнях зазвичай застосовується цілісна сукупність критеріїв, відповідних взаємопов'язаних показників і методів педагогічної діагностики [15, с. 18]. Зауважимо, що українські дидакти (С. Гончаренко, І. Малафіїк, Т. Туркот та ін.), розробляючи критерії якості вищої освіти на основі європейських рекомендацій з освітньої політики, для оцінювання діяльності викладачів беруть до уваги: відповідність чинним стандартам і професійним кваліфікаціям згідно з визначеними кваліфікаційними характеристиками; узгодженість теоретичних знань і практичних умінь; сформованість потреби в постійному професійному розвитку та самовдосконаленні. Тобто, в основі критеріїв і показників розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО лежить перелік теоретичних і методичних знань, практичних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій тощо, які визначені як програмні вимоги до науково-педагогічних працівників. Безперечно, вимірювання компетентності педагога може проводитися лише у процесі його діяльності, а оцінюватися – за результатами, наслідками цієї діяльності [8, с. 11].

Характеризувати діяльність педагога можна також за такими аспектами: різноманітністю та новизною використовуваних методів, засобів, форм і видів роботи; відповідністю новітній освітній практиці; якістю, актуальністю, оптимальністю та стабільністю досягнутих результатів (успішністю учнів, студентів); вмінням узагальнювати власний досвід, обмінюватися ним з іншими [35, с. 160]. Відповідно, дослідники пропонують різноманітні критерії сформованості педагогічної майстерності та компетентності викладачів: когнітивний, аксіологічний, діяльнісно-творчий та особистісний [10, с. 34]; світоглядний, мотиваційний, емоційний, когнітивний, комунікативний, діяльнісний [3, с. 20]; мотиваційно-аксіологічний, когнітивний, праксеологічний та афективно-рефлексивний [3, с. 162-163]; мотиваційно-ціннісний, когнітивно-орієнтаційний, професійно-особистісний, емоційно-оцінний, діяльнісно-вольовий [8, с. 29-30]; соціально-професійний, етико-психологічний, функціонально-рольовий, індивідуально-типологічний [9, с. 96-97] тощо. Зокрема, когнітивний критерій характеризує рівень оволодіння базовими знаннями про освітній процес, навчально-виховну діяльність, індивідуальні особливості вихованців. Аксіологічний – зміст та ієрархізовану структуру професійно доцільних і особистісно значущих ціннісних орієнтацій

педагогів. Діяльнісно-творчий критерій визначає рівень сформованості педагогічних умінь і навичок, необхідних для творчого виконання навчально-виховної діяльності. Особистісний – розвиток позитивної Я-концепції, адекватність самооцінки педагога [40].

Відповідно, показники, за якими визначають ступінь сформованості педагогічної майстерності (компетентності), різні дослідники добирають такі: особистісно-ділові якості та прояви індивідуального стилю діяльності; ефективність міжособистісних відносин; навчальні здобутки та суб'єктивний досвід; професійно значущі характеристики педагога [2, с. 138-139]; мотиваційна готовність; сформованість методологічної культури; процесуально-діяльнісна готовність; сформованість професійно-особистісних цінностей; готовність до управлінської діяльності; готовність до навчання упродовж життя [9, с. 347]; умотивованість, педагогічний потенціал, креативність особистості, сформованість творчого педагогічного мислення [1, с. 10]; ступінь усвідомленості цілей і наукових основ; ретельність, повнота й послідовність виконуваних операцій; ступінь узагальненості вмінь [8, с. 137]; умотивованість, рефлексивність, майстерність викладача; загальнопедагогічна підготовленість, здатність до професійно-педагогічної діяльності, професійно-особистісна готовність, креативність [13, с. 181]. Як бачимо, значна кількість вказаних показників мають якісний характер; їх складно правильно й однозначно оцінити. Водночас недоречно використовувати й лише кількісні характеристики, оскільки це призводить до надлишкової формалізації процедури оцінювання, бо такі показники не можуть охопити всю багатогранну діяльність викладачів.

Аналіз підходів і методик, що застосовуються під час розроблення сучасних показників оцінювання праці викладачів ЗВО, дав змогу виділити такі групи показників:

– залученість студентів, аспірантів і науково-педагогічних працівників у науково-дослідну діяльність; підсумки кваліфікаційної атестації; участь у громадській роботі; участь у програмах міжнародної співпраці;

– відгуки роботодавців, батьків і випускників;

– отримання ґрантів на проведення наукових досліджень, дослідно-конструкторських робіт; кількість опублікованих монографій, статей у фахових журналах і виданнях, індексованих у провідних наукометричних базах даних (Scopus, Web of Science); підготовка і оформлення заявок на патент; кількість проведених конференцій різного рівня; участь у конференціях та інших науково-практичних заходах;

– науковий ступінь, вчене звання, почесні звання та відзнаки;

– застосування інноваційних методів у освітньому процесі та поширення кращого досвіду; взаємини зі студентами та в педагогічному колективі; володіння (на рівні здатності читати лекції) однією і більше іноземними мовами.

Однак і в цьому переліку відсутні показники, здатні об'єктивно виміряти результати виконання функціональних обов'язків з провідних напрямів діяльності викладача – навчального та виховного. Адже результативність діяльності викладачів найповніше відображається якістю знань студентів,

сформованістю їхніх загальнокультурних і професійних компетентностей. Ці результати залежать від ефективності педагогічного впливу та взаємодії викладача, однозначні діагностичні показники для оцінювання якої складно підібрати. Крім того, в усіх методиках оцінювання успішності роботи викладачів ЗВО нині простежується пріоритет науково-дослідницької роботи у ЗВО над навчальною та методичною. При цьому формальною ознакою успішності наукової діяльності вважається обсяг наукових статей, доповідей, тез, кількість аспірантів і докторантів. Насправді ж, чисельність публікацій не є показником наукової значущості виконаних робіт.

Доцільним є визначення комплексних, інтегрованих критеріїв педагогічної майстерності (компетентності), які пропонують, зокрема, Г. Хозяїнов (узагальнені функціональний і результативно-особистісний критерій) [7], О. Дубасенюк (діяльнісний – характеризує повноту та варіативність вирішення професійних завдань; особистісний – усвідомлення потреби і наявність мотивації в поглибленні власних педагогічних знань і вмінь) [10, с. 37-38] та ін. Дуже часто, розглядаючи структуру ключових якостей, що становлять інтегровану компетентність викладача, науковці цілком слушно визначають п’ять великих груп (блоків): професійна та педагогічна підготовленість; морально-духовні якості; організаторські здатності; особистісно-ділові якості; вміння керувати собою [16].

Варта уваги методика оцінювання загального рівня кваліфікації педагогічного працівника, що охоплює шість компетентностей, кожну з яких експерти оцінюють за трьома критеріями, для яких передбачені по п’ять показників [9, с. 73-74]. Значущість кожної оцінки теж визначена експертним методом. Для визначення загальної оцінки застосовується рівняння, в якому для кожного компонента передбачено відповідний ваговий коефіцієнт [9, с. 76].

На наш погляд, для всебічного оцінювання продуктивності діяльності та рівня компетентності викладача ЗВО доцільно враховувати такі методичні підходи: показники оцінювання мають стосуватися всіх складових діяльності та компонентів компетентності викладача, передусім з навчання та виховання студентів; критерії оцінювання повинні відображатися і в кількісному (чисельність публікацій, перемог на конкурсах, обсяг виконуваних науково-дослідних робіт), і в якісному вираженні (відгуки студентів, роботодавців, внесок у розроблення навчального курсу, рівень підготовки і проведення занять); форма оцінювання (зокрема рейтингова) має враховувати індивідуальний і колективний внесок у досягнення основних завдань ЗВО, мети підготовки фахівців. Водночас на слушний погляд сучасних дослідників, визначення рівня сформованості професійної компетентності потребує створення адекватної багаторівневої сукупності показників і їхніх індикативних характеристик для педагогічних працівників конкретного профілю. В їх основі покладено таксономію Б. Блума [11].

Ґрунтуючись на низці досліджень з методики педагогічного діагностування та власного багаторічного освітнього досвіду, ми визначили сукупність критеріїв, показників і методів для оцінювання рівня розвитку професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО, виходячи

з характеристик мотиваційно-ціннісного, пізнавально-інтелектуального, функціонально-технологічного, соціально-комунікативного та рефлексивно-регулятивного структурних компонентів професійно-педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників. При цьому ми спиралися на методологічні засади формування та розвитку педагогічної компетентності, її сутність та інноваційний характер освітньої діяльності у вищій школі. Ураховуючи, що робота викладачів технічних ЗВО за змістом, структурою та спрямованістю має суттєві особливості, ми визначили такі *критерії розвиненості* їхньої професійно-педагогічної компетентності: ціннісно-мотиваційний, інтегративно-знаннєвий, організаційно-методичний, діяльнісно-операційний, особистісно-комунікативний, науково-дослідницький, оцінно-рефлексивний. Визначимо їхні показники в таблиці 1.

Таблиця 1

Показники критеріїв розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти

Ціннісно-мотиваційний критерій (показники – вмотивованість, педагогічно-аксіологічна спрямованість, виробленість педагогічних якостей)
усвідомлення, сформованість і прийняття загальнопедагогічних цінностей, здатність формулювати й реалізовувати життєві цілі, визнання аксіологічною стратегією власної діяльності з формування кожного студента як гармонійної особистості, громадянина та майбутнього кваліфікованого фахівця, прагнення до утвердження педагогічних цінностей і норм у педагогічному колективі ЗВО, розповсюдження кращого досвіду; соціально значущі (порядність, чесність, сумлінність, шляхетність, гідність, незалежність, скромність та ін.) та професійно важливі (гуманність, толерантність, демократичність, емпатія, терплячість, педагогічний оптимізм, доброзичливість, повага до студентів та ін.) якості; належна культура поведінки (ввічливість, урівноваженість, витриманість, уважність, справедливість, тактовність, привітність, охайність); а також інтерес до професії, освітнього процесу, дисциплін, що викладаються, умотивоване бажання підвищувати рівень власної компетентності, прагнення професійного самовдосконалення, поліпшення способів виконання всіх складників діяльності, потреба в самореалізації в педагогічній професії, стійкий інтерес до інновацій і творчості у професійній царині;
Інтегративно-знаннєвий критерій (показники – психолого-педагогічна ерудованість, предметна обізнаність, системність мислення)
наявність цілісної сукупності актуалізованих психолого-педагогічних знань (методики викладання фахових дисциплін, традиційних та інноваційних форм і методів навчання, виховного впливу, оцінювання та аналізу результатів діяльності студентів з урахуванням специфіки навчальних

дисциплін, новітніх технологій і методів наукового пошуку); сформованість знань у предметній сфері (розуміння концептуальних основ кожної дисципліни, її місця в загальній системі знань і в навчальному плані, знання з аналітичного оцінювання, методів пошуку інформації та реалізації освітніх програм); здатність працювати з різноманітною інформацією, творчо використовувати накопичену інформацію для викладацької діяльності у ЗВО; знання іноземних мов та ІКТ; розумові здібності, науковий кругозір та інтелектуальний запас, ерудованість, допитливість, інноваційність мислення, наявність почуття нового; неперервне опрацювання нових тенденцій в освіті взагалі та зокрема вищій школі, а також вивчення наукових і технічних досягнень у власній предметній сфері;
Організаційно-методичний критерій (показники – планувально-проєктувальна здатність, організаційно-управлінські якості, методична підготовленість)
уміння визначати цілі та завдання навчання та виховання студентів, конкретні педагогічні завдання, проєктувати і створювати необхідні для цього умови; здатність планувати й організовувати навчально-виховну діяльність за всіма її видами, планувати навчальні заняття та дотримуватися визначеного плану, проєктувати актуальні освітні ситуації, керувати навчально-виховною, науково-дослідною та самостійною пізнавальною діяльністю студентів, розподіляти завдання, перевіряти їх виконання, стимулювати участь студентів у колективній взаємодії; спроможність розробляти навчально-методичне забезпечення (готувати документацію освітнього процесу, обирати оптимальні для професійних цілей форми організації, методики, технології та засоби навчальної діяльності, методи організації самостійної роботи студентів і діагностики їхніх знань, створювати навчально-методичну продукцію, розробляти робочу програму дисципліни на основі стандартів освіти, освітніх програм і навчальних планів; проєктувати навчально-методичні комплекси, розробляти конспекти занять, електронні освітні ресурси, систематизувати й публікувати методичні рекомендації для викладачів); уміння передбачати результати навчання та виховання, оцінювати педагогічні результати, пов’язувати плани з реальними умовами, корегувати конкретні педагогічні завдання, систематично оновлювати навчальні матеріали та методичні вказівки; брати участь у роботі навчально-методичних рад, просувати власні педагогічні здобутки, накопичувати й обмінюватися педагогічним досвідом і досвідом упровадження інновацій; здатність до програмування професійного самовдосконалення та створення конкретного плану розвитку власної професійно-педагогічної компетентності;
Діяльнісно-операційний критерій (показники – цілеспрямованість, функціональність, студентоцентризм)
здатність виконувати діяльність відповідно до різних функціональних обов’язків (володіти педагогічною технікою, реалізовувати оптимальні

шляхи й способи проведення навчальних занять різних видів, застосовувати технології, оптимальні для конкретних цілей освітньої діяльності, модифікувати й використовувати форми, методи, прийоми, засоби та технології навчання і виховання, розв'язувати педагогічні ситуації та професійні завдання, керувати курсовим і дипломним проєктуванням, навчальними та виробничими практиками, застосовувати методи наукового пошуку для вирішення нагальних освітніх проблем, залучати студентів до наукових досліджень, керувати роботою студентських наукових гуртків); використовувати інформаційні технології та їхні засоби у професійній діяльності, конструюванні та реалізації освітнього процесу; неперервно вдосконалювати педагогічні знання та уміння, брати участь у навчально-методичних семінарах, науково-педагогічних дослідженнях, міжнародних наукових та освітніх проєктах; ухвалювати оптимальні стратегічні рішення, використовувати результати наукових досліджень у освітньому процесі; виявляти ділову активність і рішучість, оперативність, цілеспрямованість, ініціативність і мобільність; зорієнтованість на інновації;
Особистісно-комунікативний критерій (показники – діалогічність, емпатійність, мовленнєво-риторична підготовленість)
активна професійно-педагогічна позиція, готовність ділитися знаннями, уміннями, досвідом і переймати його; здатність завойовувати авторитет і довіру студентів; виявляти у групі лідерів, студентський актив, використовувати їхній потенціал у навчально-виховній роботі; вміння та бажання гнучко пристосовуватися до мінливих умов професійно-педагогічної діяльності, спроможність вчитися новому; відкритість, упевненість у собі, почуття гумору, особиста привабливість, послідовність у словах і діях; здатність будувати стосунки зі студентами, колегами, керівниками, стейкхолдерами в різних ситуаціях; уміння створювати атмосферу співпраці, «захопити» студентів, виховувати власним прикладом, впливати переконанням; уміння враховувати стан, настрій, мотиви студентів; здатність до продуктивного педагогічного спілкування, що сприяє запобіганню та вирішенню конфліктів, виробленню та зростанню іміджу педагога; знання технології ефективної комунікації, риторична підготовленість (уміння об'єктивно сприймати студентів у процесі спілкування, володіти словом, переконувати, розмірковувати, аналізувати, володіти дикцією, бути життєрадісним, дотепним, товариським; уміння володіти ситуацією і миттєво перебудовуватися, за потреби, відсутність страху та вміння відповідати на запитання аудиторії, готовність змінювати комунікативну поведінку, використовувати нові цікаві, невідомі студентам факти); на високому рівні володіння іноземними мовами та правилами комунікації в мережі;
Науково-дослідницький критерій (показники – науково-методологічна ерудованість, дослідницька

спрямованість, інноваційність)
підготовка заявок і участь у конкурсах програм і ґрантів, участь у науково-дослідних роботах на замовлення; підготовка монографій, наукових статей, у тому числі в закордонних періодичних виданнях та індексованих у провідних наукометричних базах; доповіді на наукових конференціях і семінарах, у тому числі міжнародних; підготовка й оформлення заявок на патенти; рецензування наукових статей, монографій тощо; залучення студентів до наукових досліджень, організація роботи студентських наукових гуртків, керівництво науково-дослідною роботою студентів, зокрема переможців конкурсів науково-дослідних робіт; отримання наукового ступеня, присудження вченого звання, керівництво аспірантами і докторантами, зокрема тими, що успішно захистили дисертаційні роботи; навички реалізації новітніх методик і застосування ІКТ у науковій діяльності; широкий науковий кругозір, високий рівень теоретико-методологічного мислення, досконале володіння методиками наукового пошуку, вміння репрезентувати й апробувати наукові результати; прагнення до інновацій і наукової творчості; вміння використовувати результати наукових досліджень у освітньому процесі, розроблення занять з навчальної дисципліни на основі проведеного дослідження;
Оцінно-рефлексивний критерій (показники – рефлексивність, прогностичність, спрямованість на самовдосконалення)
здатність до виявлення та оцінювання власних соціально та професійно значущих якостей і продуктивності своєї діяльності за всіма напрямами (точне оцінювання власної поведінки, результатів педагогічної праці, освітніх, наукових і виховних успіхів студентів, їхніх професійно-практичних досягнень); спроможність до педагогічної рефлексії (критичне оцінювання власного рівня підготовленості, усвідомлення своїх можливостей, адекватне сприйняття студентського колективу в різних ситуаціях навчання та виховання, аналіз, прогнозування та запобігання можливих негативних наслідків професійних дій та ухвалених рішень, особистий самоконтроль, який забезпечує здатність до саморегуляції, коригування якості виконання власної професійної діяльності); накопичення комплексного портфоліо викладача; адаптивність, яка виявляється у здатності до своєчасної та швидкої реакції на зміни в освітньому процесі, виникнення нових професійних завдань, корегування у проведенні занять; прагнення до визнаного статусу кваліфікованого, вимогливого та досвідченого педагога, постійного вдосконалення своєї компетентності, підвищення кваліфікації, бажання здійснювати науково-педагогічний пошук; уміння формувати та контролювати свій імідж, підтримувати репутацію; почуття відповідальності, прагнення до самовираження, самореалізації в галузі сучасної педагогіки, методики викладання у ЗВО технічного профілю.

Наголосимо, що психологічна складність оцінювання педагогічної діяльності та компетентності викладачів (зокрема, технічного ЗВО) полягає в тому, що при цьому практично неможливо уникнути суб'єктивізму. Кожен експерт, навіть за розробленості найоб'єктивніших показників, усе ж ґрунтуватиметься на власних (суб'єктивних) уявленнях, орієнтаціях і професійних компетентностях. Знизити цей суб'єктивізм можна лише за рахунок зіставлення оцінок різних фахівців, розмежування їхніх поглядів і обґрунтованості системи критеріїв і показників [9, с. 93]. Об'єктивність і різнобічність загальної оцінки може бути гарантовано забезпечена лише в тому разі, якщо персональні судження зовнішніх експертів будуть ґрунтуватися на результатах вивчення матеріалів самооцінювання та внутрішньої діагностики, аналізі діяльності персонально кожного викладача ЗВО. Отже, вирішальне значення має підсумкове, узагальнене оцінювання розвиненості компетентності викладача технічного ЗВО.

Водночас постає питання про конкретизацію рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності у викладачів ЗВО, тобто встановлення відповідності її характеристик до одного з умовно позначених рівнів якості. При цьому беремо до уваги слушне твердження про певну умовність їх визначення, оскільки чітко вказати реальні межі, кількісні параметри оцінювання особистісних якостей, пов'язаних з творчою освітньою діяльністю, надзвичайно складно [2, с. 180].

В цьому контексті вважаємо за доцільне звернутися до досвіду провідних науковців, педагогів і психологів, що вивчали проблеми не лише формування, а й діагностики педагогічних якостей, майстерності та компетентності. Зокрема, Н. Кузьміна пропонувала виділяти п'ять рівнів педагогічної майстерності: репродуктивний; адаптивний; локально моделювальний; моделювальний системно-знаннєвий; моделювальний системно-діяльнісний [14, с. 26]. Проте через складність визначення відповідних показників такий розподіл практики майже не застосовують. Група дослідників під керівництвом І. Зязюна виокремлює такі рівні набуття майстерності педагога: елементарний (наявність окремих, професійно важливих якостей, володіння знаннями); базовий (опанування методики викладання, гуманістичне спрямування діяльності, позитивні стосунки з учнями, організаційні вміння); досконалий (чітка спрямованість і висока якість дій, діалогічна взаємодія, планування діяльності на тривалий проміжок часу з орієнтацією на розвиток особистості); творчий (ініціативність і креативність, самостійне конструювання оригінальних, педагогічно доцільних прийомів взаємодії, застосування рефлексії, сформованість індивідуального стилю діяльності) [24, с. 29]. При цьому творчий рівень передбачає висування та реалізацію нових програмних ідей, принципів і прийомів та істотне підвищення ефективності освітнього процесу. Це потребує від педагога внесення в освітню діяльність певних науково-методичних модифікацій, раціоналізацію прийомів і методів навчання та виховання [16, с. 11-14].

Часто в науково-педагогічних дослідженнях застосовують такий розподіл рівнів компетентності та, відповідно, ефективності діяльності викладача: допустимий (відносна відповідність діяльності прийнятим нормам, що означає

виконання основної частини функціональних обов'язків, часткове задоволення відповідних потреб і вимог усіх учасників освітнього процесу); оптимальний (повна відповідність нормам, спроможність виконувати всі функціональні обов'язки і конструктивно працювати відповідно до сформованих традицій, адекватно задовольняючи потреби всіх зацікавлених у результатах освітнього процесу); високий (відповідність нормам діяльності з їх творчим перевищенням як вихід за межі сформованих у ЗВО стереотипів і традицій, здатність повністю задовольнити потреби всіх, кому адресована ця діяльність); неприпустимий (невідповідність нормі, тобто невиконання викладачем покладених функціональних обов'язків і негативна оцінка основних споживачів цієї діяльності) [9, с. 98].

Після вивчення відповідних міркувань сучасної педагогічної науки і практики, з урахуванням розглянутих раніше підходів і принципів, а також власного викладацького досвіду ми розробили загальну систему критеріїв оцінювання рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО за кожним з її компонентів. Це передбачає виявлення конкретних ознак довершеності (характеристик), значення яких відповідають адаптивному (базовому), нормативному (репродуктивному), продуктивному (оптимальному) та креативному (самоорганізованому) *рівням розвиненості* компонентів професійно-педагогічної компетентності викладачів (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних закладів вищої освіти

Викладачі з ***адаптивним*** рівнем професійно-педагогічної компетентності	– переважно недосвідчені, молоді викладачі-початківці, в яких необхідні знання й уміння сформовані, однак певні уявлення мають фрагментарний характер, педагогічні якості виражені недостатньо яскраво; вони здатні до організації та належного проведення традиційних занять, проте їхня ефективність невисока, підготовлені методичні розробки потребують коригування з боку більш досвідчених колег, а впровадження інновацій супроводжується труднощами, непослідовним копіюванням педагогічних прийомів, що може впливати на результати засвоєння студентами змісту навчального матеріалу; зазвичай самостійність невелика, а ініціатива епізодична;
Викладачі з ***нормативним*** рівнем професійно-педагогічної компетентності	– володіють теорією та методикою організації освітнього процесу, однак кращий досвід роботи застосовують за зразком, не до кінця усвідомлено, намагаючись застосовувати інноваційні технології шляхом відтворення; підготовлені навчально-методичні розробки, електронні освітні ресурси, програмні матеріали, дидактичні засоби недостатньо

	продумані; у роботі не вистачає активності та креативності, зацікавленості дослідно-експериментальною роботою; не прагнуть до саморозвитку та самореалізації;
Викладачам з ***продуктивним*** рівнем професійно-педагогічної компетентності	– притаманна конструктивна діяльність, проєктування та застосування інновацій, що сприяє функціонуванню та модернізації освітнього процесу ЗВО; вони виявляють високі педагогічні якості, власну професійну позицію; працюють активно, самостійно, здатні впроваджувати новітні педагогічні технології, налагоджувати міждисциплінарні зв'язки, розробляти сучасну навчально-програмну документацію, ефективні електронні освітні ресурси, реалізовані в інформаційно-освітнє середовище закладу; займаються дослідницькою роботою та залучають до неї студентів; систематично й адекватно оцінюють і корегують свою освітню діяльність; неперервно вдосконалюють професійно-педагогічні знання й уміння, намагаються узагальнити власний досвід;
Викладачі з ***креативним*** рівнем професійно-педагогічної компетентності	– добре вмотивовані, працюють за покликанням, мають власне бачення шляхів вирішення проблем, володіють стратегіями освітньої діяльності, здатні діяти на рівні майстерності та самоорганізації; продукуючи та втілюючи нові, оригінальні ідеї, вони реалізують випереджальний характер освітнього процесу у вищій школі; провадячи науково-дослідну роботу, систематизують психолого-педагогічні здобутки, створюють і розвивають власні інноваційні методики й технології, самотужки розробляють навчально-програмну документацію, авторські посібники, комп'ютерно орієнтовані засоби, електронні освітні ресурси й електронні навчально-методичні комплекси, створюють і підтримують інформаційно-освітнє середовище закладу; розповсюджують педагогічний досвід, консультують колег, налагоджують зв'язки з виробництвом; мають яскраво виражену професійну позицію, орієнтовані на рефлексію, самовдосконалення та самоконтроль.

Слід зазначити, що завдання побудови еквівалентної, репрезентативної шкали вимірювання диктує потребу виокремлення ще одного рівня досліджуваного явища – незадовільного (недопустимого, порогового). Однак на практиці вітчизняній системі вищої освіти не притаманний незадовільний

рівень професійно-педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників, у тому числі серед викладачів технічних ЗВО – це лише поодиноке явище. Зумовлює такий стан вивчення дисципліни «Педагогіка вищої школи» в магістратурі й аспірантурі, виконання педагогічної практики під час навчання в аспірантурі, відбір кафедрами претендентів на викладацьку (асистентську) діяльність, схильних до педагогічної роботи, функціонування шкіл педагогічної майстерності тощо.

Під час виявлення конкретних рівнів розвиненості професійно-педагогічної компетентності викладачів варто брати до уваги, перш за все, опановані знання, уміння та якості, а також результати, продемонстровані їхніми студентами. Для забезпечення об'єктивності та достовірності оцінювання рівнів такої інтегрованої характеристики особистості як компетентність вважаємо доцільним використання методу експертного оцінювання, який широко застосовують у процесі наукового прогнозування та педагогічної діагностики. Цей метод полягає у проведенні експертами (провідними фахівцями) індуктивно-логічного аналізу освітнього явища (проблеми) з якісним судженням і формальним опрацюванням емпіричних результатів, узагальнення яких застосовується під час ухвалення раціональних освітніх рішень.

В умовах сучасних суспільних трансформацій, модернізації вітчизняної системи вищої освіти висуваються нові вимоги до викладача вищої школи, насамперед – викладача технічного ЗВО, в контексті прояву ним високого рівня професійно-педагогічної компетентності, здатності до постійного професійного зростання, готовності до активної роботи на рівні світових стандартів, переходу до нових форм і методів організації освітнього процесу. Ефективність реалізації цих завдань пов'язана із оцінкою якості діяльності професорсько-викладацького складу технічного ЗВО як складової частини системи моніторингу якості різноманітних параметрів вищої освіти. *Розроблений* діагностичний інструментарій оцінювання рівня професійно-педагогічної компетентності викладачів технічних ЗВО представлений критеріями (ціннісно-мотиваційний, інтегративно-знаннєвий, організаційно-методичний, діяльнісно-операційний, особистісно-комунікативний, науково-дослідницький, оцінно-рефлексивний) і відповідними показниками та рівнями – адаптивний (базовий), нормативний (репродуктивний), продуктивний (оптимальний), креативний (самоорганізований). Запропоновані діагностичні інструменти дозволяють здійснювати моніторинг розвитку професійно-педагогічної компетентності науково-педагогічних працівників і можуть бути використані у навчальному процесі підготовки педагогічних кадрів в умовах післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Акімова О. В. Теоретико-методичні засади формування творчого мислення майбутнього вчителя в умовах університетської освіти : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2010. 41 с.

2. Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2015. 552 с.

3. Горохівська Т. М. Розвиток професійно-педагогічної компетентності

викладачів фахових дисциплін технічних закладів вищої освіти : монографія. Дрогобич : Посвіт, 2020. 452 с.

4. Дубасенюк О. А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 15–43.

5. Кузьмина Н. В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способностей учащихся. *Советская педагогика*. 1984. № 1. С. 20.

6. Кыверялг А. А. Методы исследования в профессиональной педагогике. Таллинн : Валгус, 1980. 334 с.

7. Литвин А. В., Руденко Л. А. Актуальність застосування цілісного підходу в сучасній професійній освіті. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 20–26.

8. Мазін В. М. Критерії та показники сформованості культури професійної самореалізації педагога. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки.* 2007. Вип. 41. С. 217–225.

9. Матвійчук Т. Ф. Формування педагогічної майстерності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2014. 272 с.

10. Оверко Н. Я. Розвиток педагогічної майстерності викладачів спеціальних дисциплін професійно-технічних навчальних закладів кулінарного профілю у процесі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2016. 258 с.

11. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами і доповненнями). *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 37-38. ст. 2004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 18.03.2021).

12. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text.

13. Про освіту : Закон України від 19.01.2017 р. № 2145- VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38–39. ст. 380. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 10.01.2021).

14. Професійна освіта: Словник : навч. посіб. / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. Київ : Вища шкода, 2000. 380 с.

15. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти. Луцьк : Волинська обл. друкарня, 2009. 460 с.

16. Соловйов В. Особистісно орієнтований підхід у професійній підготовці викладачів фізичного виховання. *Психологічні виміри культури, економіки, управління* : зб. статей / упор. О. М. Лозинський. Львів : Ліга-Прес, 2013. Вип. № 1. С. 135–141.

17. Федюк Г. З. Розвиток педагогічної майстерності вчителів природничих предметів у процесі неперервного професійного самовдосконалення : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2020. 280 с.

18. Callister P. D. Time to Blossom: An Inquiry into Bloom's Taxonomy as a Hierarchy and Means for Teaching Legal Research Skills. *Law library journal*. 2010. Vol. 102:2 (2010-12). P.191–219.